

VOISÉ WALDEMAR – historyk nauki i kultury, filozof, prawnik, muzykolog, poliglota, ur. 18 VII 1920 we Lwowie, zm. 11 XI 1995 w Warszawie.

Studiował prawo na uniwersytecie we Lwowie (1939–1941). Podczas okupacji niem. uczestniczył w tajnych kompletach, studia ukończył w 1944. Równocześnie pracował w Instytucie Rudolfa Weigla jako „karmiciel wszy” oraz jako robotnik w piekarni. Od września 1945 pracował jako asystent-wolontariusz w Krakowie. W lipcu 1946 uzyskał stopień doktora historii nauk politycznych. W latach 1945–1950 był adiunktem na UMK, gdzie równocześnie studiował filozofię. Dyplom ukończenia studiów z filozofii ścisłej otrzymał w 1950. Jego nauczycielami byli m.in.: T. Czeżowski oraz H. Elzenberg. Studiował również muzykologię w Poznaniu.

Zorganizował w Warszawie Zakład Historii Nauki PAN, przekształcony później w Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, zrzeszający wybitnych uczonych, takich jak: A. Birkenmajer czy B. Suchodolski. W 1952 współuczestniczył w organizowaniu Komitetu Historii PAN (nie był jednak jego członkiem). W 1956 został sekretarzem naukowym „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”; był redaktorem naczelnym „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. W 1963 został prof. nadzwyczajnym, a w 1972 – prof. zwyczajnym. Wykładał na UMK, UW oraz UW r: historię filozofii, logikę i historię nauk społecznych. Czynn timerzniczył w wielu zagranicznych kongresach naukowych. Był stypendystą École Pratique en Sciences Sociales w Paryżu. Członek zwyczajny Académie Internationale d’Histoire des Sciences oraz członek Prezydium Leibniz-Gesellschaft (Hanower).

W okresie krakowsko-toruńskim V. poślubił I. Bilczyńską – historyka sztuki, wieloletnią wicedyrektor Muzeum Narodowego w Wilanowie. Do grona przyjaciół V. należeli m.in.: Z. Herbert, światowej sławy kompozytor i dyrygent S. Skrowaczewski, malarz Huculszczyzny K. Sichulski, wybitny matematyk S. Banach, filozofowie: Elzenberg, Czeżowski, Suchodolski, a także wielu Wilnian z Uniwersytetu Stefana Batorego, którzy podczas wojny trafili do Torunia. W 1982 wraz z rodziną wyjechał do Francji.

V. jest autorem ok. 250 pozycji (w dużej mierze obcojęzycznych), w tym 20 książek.

Ważniejsze prace V.: *Jan Ostroróg – wybitny pisarz polityczny polskiego Odrodzenia* (Wwa 1954); *Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie*

(Wwa 1956); *Początki nowożytnych nauk społecznych. Epoka Renesansu, jej narodziny i schyłek* (Wwa 1962); *Myśliciele i praktycy* (Wwa 1963); *Mikołaj Kopernik. Dzieje jednego odkrycia* (To 1970, 1973²); *Myśl społeczna siedemnastego wieku* (Wwa 1970); *Nowożytne społeczności uczonych* (Wwa 1973); *Andrzej Frycz Modrzewski 1503–1572* (Wr 1975); *La réflexion prèscociologique d'Érasme à Montesquieu* (Wr 1977); *Arystoteles po dwudziestu trzech stuleciach* (Meander 24 (1979) nr 3, 635–639); *Descartes antihistorien* (Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24 (1979) nr 3, 635–639); *Europolonica. La circulation de quelques themes polonais a travvers l'Europe du XVe au XVIIIe siecle* (Wr 1981); *Po co podróżował Guliwer?* (Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 27 (1982) nr 1, 169–180); *Le passé du futur ideal. Les moyens imaginaires* (Wwa 1991); *Le temps* (Wr 1993); *Pijarski dwugłos o skutecznym sposobie myślenia: Kazimierz Narbutt (1769) i Franciszek Krupiński (1879) odczytani w 1992 roku* (w: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku*, Wwa 1993, 551–561).

HISTORIA NAUKI. Namysł V. nad historią nauki był wieloaspektowy i interdyscyplinarny. Prace z tego zakresu cechuje niezwykła erudycja, a także umiejętność spojrzenia na minione epoki przez pryzmat czasów mu obecnych. Ważnym zagadnieniem, któremu V. poświęcił wiele lat studiów, był wkład myśli pol. do nauki światowej na przestrzeni dziejów. V. zdawał sobie sprawę z jednej strony z doniosłości myśli i nauki pol., a z drugiej świadomy był pewnych ograniczeń w tej sferze w postaci przekonania cudzoziemców i niektórych Polaków o zaściankowości naszej nauki i kultury. Aby z tego typu fałszywymi przekonaniem walczyć, pragnął ukazać, jak wielką rolę odgrywała i odgrywa nauka pol. w świecie. Swoje badania scalił w dziele *Europolonica*. Na dzieło to złożyły się liczne artykuły wydawane wcześniej osobno w różnych językach: franc., wł., niem. i ang. Autor zachował oryginalny język każdego z tekstów, aby w ten sposób móc dotrzeć do odbiorców zagranicznych. Wielkość pol. nauki i kultury V. przybliżał poprzez monografie o wybitnych Polakach i ich osiągnięciach: M. Koperniku, A. F. Modrzewskim, Macieju z Miechowa, Janie Ostrorogu i in.

CZAS I UTOPIA. Ważne miejsce w myśli V. zajmowały 2 problemy: czas oraz utopia. Problem czasu ujmował wieloaspektowo. Uważał, że łatwiejsze dla człowieka okazało się opanowanie przestrzeni niż czasu. Podejmował

problem wymiarowości ludzkiego istnienia, starając się znaleźć odpowiedź na pytanie, czy człowiek istnieje tylko w jednym wymiarze, w jednej sferze czasu, czy może dwu lub trzech wymiarach. Czasowi przypisywał historycznie twórczą rolę. Sądził, że natura ludzka jest niezmienna, zmieniają się tylko konteksty historyczne oraz interpretacje. Uważał, że przeszłość jest bardzo ważna dla teraźniejszości: inspiruje, skłania do refleksji nad ludzkim życiem i działaniem, przestrzega przed powielaniem błędów. W odniesieniu do przyszłości V. przestrzegał, aby nie traktować jej tylko jako przedłużenie teraźniejszości. „W przyszłości trzeba dążyć do rzeczywistego uczłowieczenia człowieka, wiążąc go bliżej ze światem natury i ocalając to, co jest w nim autentyczne oraz godne szacunku” (cyt. za: I. Stasiewicz-Jasiukowa, *W poszukiwaniu sposobów współzycia z czasem*, w: *Zawiesić w czasie*, 80). To dążenie to swoistego rodzaju poszukiwanie utopii, miejsca idealnego. We wspomnieniach I. Stasiewicz-Jasiukowej o V. czytamy, że jego ulubioną lekturą były *Podróże Guliwera*. Szczególnie ważnym filozoficznie esejem V. jest tekst *Po co podróżował Guliwer?*. Stasiewicz-Jasiukowa zwraca uwagę na samo sformułowanie tytułu, gdzie mamy do czynienia ze stwierdzeniem „po co?” podróżował Guliwer, a nie „dlaczego?”, i odpowiada słowami samego V.: „[...] po to, ażeby przynajmniej nie powtarzać błędów, których żywotność okazuje się zdumiewająca” (Stasiewicz-Jasiukowa, *W poszukiwaniu sposobu współzycia z czasem*, 79). Wg Stasiewicz-Jasiukowej, *Podróże Guliwera* korespondują „ze światem odczuć, myśli i przeżyć Profesora, który widział w ostrym świetle przejawy i skutki zła w tym »najlepszym ze światów« – jak mówił niejednokrotnie i który przez całe życie usiłował znaleźć jakąś »wyspę szczęśliwą« – zarówno na naszym ludzkim świecie, jak i w literaturze. Stąd właśnie wynikało jego niezmiennie zainteresowanie utopią, poszukiwaniem jej konkretyzacji w przestrzeni i w czasie, w świecie realnym i w świecie literackiej fikcji, w postulatach reform i w ich realnych kształtach” (tamże, 80–81).

B. Orłowski, *Profesor Waldemar V. nie żyje (18 VII 1920 – 11 XI 1995)*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* (1995) nr 4, 83–84; A. Nojszewski, *Bibliografia prac Waldemara V.*, tamże (1996) nr 2, 119–135; I. Stasiewicz-Jasiukowa, *W poszukiwaniu sposobów współzycia z czasem. Wspomnienia o*

profesorze Waldemarze V., tamże, 105–118 (oraz w: Zawiesić w czasie. O polskich historykach nauki i kultury, Wwa 2002, 79–101).

Anna Czajczyk